

РЕЦЕНЗІЯ

доктора юридичних наук, доцента Марка Анатолійовича Макарова на дисертаційне дослідження Олександри Леонідівни Камінської на тему «Дізнання щодо неповнолітніх у кримінальному провадженні», подане до захисту у спеціалізовану вчену раду Національної академії внутрішніх справ на здобуття наукового ступеня доктора філософії в галузі знань 08 Право за спеціальністю 081 Право

Актуальність теми дослідження. Правова, демократична, соціальна держава визнає захист прав, свобод та законних інтересів такої категорії осіб, як неповнолітні, найвищою соціальною цінністю. Тому створення необхідних умов для реалізації їх захисту є пріоритетним завданням держави, зокрема в системі кримінального судочинства.

Діяльність органів досудового розслідування в кримінальних провадженнях щодо неповнолітніх має реалізуватися так, щоб максимально забезпечити всі права й інтереси неповнолітнього, навіть якщо він вчинив кримінальне правопорушення. Особливості інтелектуального та фізіологічного розвитку неповнолітніх обумовлюють особливі «правила» процесуальної регламентації поведінки з ними на всіх стадіях кримінального провадження. Це стосується як злочинів, так і кримінальних проступків.

Зважаючи, що інститут кримінальних проступків в Україні почав діяти з липня 2020 року тема дослідження процесуальних особливостей провадження дізнання щодо неповнолітніх набуває важливого наукового значення, що викликає потребу обговорення та оцінки в наукових колах досвіду практичних працівників поліції.

Зважаючи що дисертанткою в даному рукописі обрано серед основних завдань комплексно дослідити сутність та процесуальні особливості провадження дізнання щодо неповнолітніх, тема роботи є актуальною, своєчасною, а наукові висновки та рекомендації сприятимуть удосконаленню організаційно-правових засад діяльності органів дізнання під час розслідування кримінальних проступків, вчинених неповнолітніми.

Оцінка наукового рівня дисертації і наукових публікацій здобувача.

Вивчення дисертації та наукових публікацій свідчить про обґрунтованість та виправдану послідовність етапів дослідження, що посприяло авторці у всебічному та повному дослідженні обраної теми в межах визначеного вимогами обсягу.

При написанні дисертації Камінська О.Л. проаналізувала достатню кількість джерел (349 найменувань), в достатньому обсязі для вирішення поставлених наукових завдань вивчила роботи інших дослідників цієї теми, що дало їй змогу, розкрити актуальні питання та сформулювати певні пропозиції та рекомендації що стосуються вдосконалення чинного законодавства.

Обґрунтування зроблених у дисертації висновків забезпечується емпіричними даними, зокрема: рішеннями національних судів, що розміщені в Єдиному державному реєстрі судових рішень; рішеннями ЄСПЛ; результатами опитування працівників Національної поліції (223 слідчих й дізнавачів) м. Києва та Полтавської області; статистичними даними, опублікованими на офіційному сайті Офісу Генерального прокурора.

Результати наукового дослідження апробовано на українських та міжнародних науково-практичних конференціях, круглих столах, а також у наукових виданнях, включених МОН України до переліку наукових фахових видань з юридичних наук та в одному науковому періодичному виданні іншої держави (Республіка Польща).

Таким чином, дисертаційне дослідження Олександри Камінської виконане на високому науковому та теоретичному рівнях, що підтверджується кількістю та змістом публікацій здобувача що відображають всі його розділи.

Новизна представлених теоретичних та/або експериментальних результатів проведення здобувачем досліджень, повнота викладу в опублікованих працях. Дисертаційне дослідження О.Л.Камінської є одним із перших в Україні (після внесення змін до КПК України та запровадження інституту дізнання) монографічним дослідженням теоретичних і практичних

аспектів провадження досудового розслідування у формі дізнання щодо неповнолітніх.

Так, вперше наведено авторське визначення поняття опитування неповнолітнього, малолітнього; запропоновано авторську дефініцію поняття ювенального захисника в кримінальних провадженнях щодо неповнолітніх, які вчинили кримінальний проступок; сформульовано авторське визначення примусових заходів виховного характеру, що застосовують до неповнолітніх у разі вчинення ними кримінального проступку; досліджено процесуальні особливості звільнення неповнолітнього від кримінальної відповідальності за вчинення кримінального проступку й порядок проходження Програми відновлення для неповнолітніх тощо.

Окрім розглянутого вище, в дослідженні містяться й інші наукові положення, висновки та рекомендації, які в сукупності забезпечують реалізацію наукової новизни.

Наукова обґрунтованість отриманих результатів, наукових положень, висновків і рекомендацій, сформульованих у дисертації.

Авторкою проаналізовано та використано ґрунтовні дослідження вітчизняних та зарубіжних вчених, що стосувалися окремих проблем кримінального провадження щодо неповнолітніх, окремих аспектів діяльності органів дізнання, та злочинності неповнолітніх в цілому.

Авторкою досягнуто постановленої мети дисертаційного дослідження, що полягає у комплексному вивченні та узагальненні теоретичних і правових положень, а також наданні практичних рекомендацій, пов'язаних із процесом здійснення досудового розслідування кримінальних проступків, вчинених неповнолітніми. Це свідчить про те, що зроблені Камінською О.Л. наукові висновки та рекомендації є обґрунтованими та аргументованими, що дає підстави вважати про високий науково-практичний та методологічний рівень дослідження.

Вказане вище свідчить про те, що результати дисертаційного дослідження Камінської О.Л. є достатньо аргументованими, обґрунтованими, логічними та

переконливими, мають високий ступінь наукової новизни та практичне значення.

Рівень виконання поставленого наукового завдання, оволодіння здобувачем методологією наукової діяльності.

Наукові результати і положення, що виносяться на захист, отримані завдяки комплексному використанню різноманітних методів наукового дослідження, аналізу нормативно-правових актів, законодавства інших країн, наукових досліджень тощо.

Обґрунтованість та достовірність одержаних дисертанткою результатів, сформульованих висновків і пропозицій забезпечені завдяки використанню методології дослідження – загальнонаукових та спеціальних методів пізнання: історичного, системно-структурного, логіко-семантичного, нормативно-догматичного (формально-юридичного), соціологічного, а також методів порівняння, аналізу та синтезу тощо.

Визначення наукових завдань, об'єкту, предмету та мети дослідження є чіткими та зрозумілими, та повністю відповідають вимогам, що висуваються до такого типу робіт.

Поставлені Камінською О.Л. завдання виконані на високому науковому та методологічному рівні, що слугує підтвердженням оволодіння здобувачем методологією наукової діяльності.

Теоретичне і практичне значення результатів дослідження полягає в тому, що сформульовані висновки та пропозиції впроваджено та в повному обсязі використовуються у законотворчій, практичній діяльності, освітньому процесі та науково-дослідній діяльності.

Так, в освітньому процесі вони використовуються під час підготовки та проведення лекцій, семінарських і практичних занять для здобувачів вищої освіти з навчальних дисциплін «Кримінальний процес», «Доказування у кримінальному провадженні», «Основи кримінальної процесуальної

діяльності», «Процесуальні документи у кримінальному провадженні», «Проведення слідчих (розшукових) дій до внесення відомостей до ЄРДР (у разі вчинення кримінального проступку)», а також для підготовки навчально-методичних і дидактичних матеріалів, які можуть бути рекомендовані до вивчення під час самостійної роботи здобувачів вищої освіти. Що стосується науково-дослідної діяльності, то результати дослідження можуть використовуватися під час здійснення загальнотеоретичних і галузевих досліджень з питань удосконалення досудового розслідування кримінальних проступків, вчинених неповнолітніми.

Оцінка змісту дисертації, її завершеність в цілому. Дисертація Камінської О.Л. містить анотацію, перелік умовних позначень, вступ, три розділи, що мають 9 підрозділів, висновки, список використаних джерел (349 найменувань на 39 сторінках) і додатки (на 18 сторінках). Загальний обсяг дисертації становить 247 сторінок, з них загальний обсяг тексту – 189 сторінок.

Дисертація виконана українською мовою, має чітку структуру, яка відповідає всім встановленим вимогам.

Анотація в стислій формі розкриває основні положення дисертаційного дослідження. Викладена українською та англійською мовами. У вступі обґрунтовано вибір теми дослідження; зв'язок роботи із науковими програмами, планами, темами; мету і завдання дослідження; методи дослідження; наукову новизну отриманих результатів; практичне значення отриманих результатів, а також вказано кількість публікацій та їх географію.

У розділі 1 «Теоретико-правові та методологічні засади проведення дізнання щодо неповнолітніх» проаналізовано історію становлення та розвитку інституту дізнання як форми розслідування проступків, вчинених неповнолітніми. Розкрито міжнародний досвід розслідування кримінальних проступків, вчинених неповнолітніми на прикладі таких країн як США, Великої Британії, Німеччини, Франції та Швеції. На підставі аналізу ювенальних систем

зазначених країн сформульовано висновок, що всі вони мають спільні риси, зокрема це: соціальна функція суду (захист неповнолітнього правопорушника), система судів, що розглядають кримінальні проступки, вчинені неповнолітніми, перевага виховних заходів, а не каральних, примирення сторін тощо.

Виокремлено міжнародні стандарти правосуддя щодо неповнолітніх: правосуддя; швидкий судовий розгляд; затримання і тримання під вартою неповнолітнього має бути винятковим запобіжним заходом, і, за можливості, його слід замінити альтернативним; поводження з неповнолітнім як з невинуватим на всіх стадіях; забезпечення прав, законних інтересів неповнолітнього; компетентність працівників правоохоронних органів.

У розділі 2 «Загальна характеристика розслідування кримінальних проступків, вчинених неповнолітніми» розглянуто особливості досудового розслідування кримінальних проступків, вчинених неповнолітніми. Дізнання щодо неповнолітніх слід проводити, виключно дотримуючись кримінальних процесуальних гарантій, що мають на меті підвищення ефективності судочинства й забезпечують охорону прав, свобод та інтересів неповнолітньої особи в кримінальному процесі.

На підставі проведеного дослідження автором запропоновано внести зміни до ст. 488 КПК України в частині заміни законного представника на іншу особу за власним переконанням неповнолітнього.

Сформульовано також авторське визначення поняття ювенального захисника. На цій підставі запропоновано внести зміни до ст. 52, 490 КПК України.

Здійснено аналіз запобіжних заходів, серед яких виокремлено особисте зобов'язання, особисту поруку та спеціальний запобіжний захід – передання під нагляд батьків, опікунів, піклувальників, адміністрації дитячої установи.

У розділі 3 «Кримінальний процесуальний механізм закінчення дізнання щодо неповнолітніх» охарактеризовано загальні положення закінчення дізнання щодо неповнолітніх. Визначено поняття примусових заходів

виховного характеру. Встановлено процесуальний порядок прийняття судом рішення про застосування примусових заходів виховного характеру. Проаналізовано результати застосування в Україні пілотного проекту «Програма відновлення для неповнолітніх, які є підозрюваними у вчиненні кримінального правопорушення». Висвітлено особливості застосування програм відновного правосуддя в таких країнах, як Австрія, Бельгія, Фінляндія, Словенія, США.

Рекомендації щодо подальшого використання результатів дисертації в практиці. Отримані результати дисертаційного дослідження Камінської О.Л. на тему «Дізнання щодо неповнолітніх у кримінальному провадженні» можуть використовуватися в освітньому процесі закладів вищої освіти, у науково-дослідній роботі наукових установ, при підготовці наукових публікацій, плануванні досліджень за цим напрямом.

Зауваження щодо оформлення та змісту дисертації, запитання до здобувача. Позитивно оцінюючи отримані Камінською О.Л. результати здійсненого нею дисертаційного дослідження, підкреслюючи їх наукову та практичну значущість, необхідно звернути увагу на деякі дискусійні питання, серед яких:

1. В підрозділі 2.1. Особливості досудового розслідування кримінальних проступків, вчинених неповнолітніми дисертанткою пропонується доповнити низку статей КПК України виклавши їх у редакції, що передбачає здійснення захисту прав і законних інтересів неповнолітніх правопорушників у кримінальному провадженні ювенальним захисником (адвокатом). Таким чином, залишаючи поза увагою потребу захисту прав та законних інтересів неповнолітнього, який перебуває у кримінальному провадженні в статусі свідка та потребує участі захисника.

Щодо вимог яким повинен відповідати ювенальний захисник то на думку рецензента крім спеціальної кваліфікованої підготовки ювенального захисника,

повинно враховуватись наявність (відсутність) у нього судимостей за кримінальні правопорушення проти життя та здоров'я особи, проти волі, честі та гідності особи, проти свободи та статевої недоторканості особи.

2. В підрозділі 3.3. «Особливості застосування відновного правосуддя щодо неповнолітніх, які вчинили кримінальні проступки», авторкою розглядається порядок реалізації в Україні Програми відновлення неповнолітніх, які є підозрюваними у вчиненні кримінального правопорушення. Поряд з цим, проводиться порівняння з інститутом угод у кримінальному процесі.

Але, для ґрунтового порівняння, на думку рецензента, інститут угод необхідно дослідити докладніше, визначивши особливості його застосування щодо неповнолітнього з позицій застосування міжнародної практики правосуддя, дружнього до дітей, з огляду на практичну значущість їх застосування за результатами дізнання.

3. Потребує процесуальної регламентації та обґрунтування пропозиція здобувачки створення в Україні Центру наставництва для неповнолітніх правопорушників на прикладі досвіду США (с.180) для неповнолітніх правопорушників та пов'язані з цим питання: правових наслідків застосування процедури, строків кримінального провадження та відшкодування збитків, зміни складових системи кримінального судочинства (державний/недержавний заклад), місце підрозділів дізнання та ювенальної превенції Національної поліції України тощо.

Перелічені зауваження мають виключно дискусійний характер, і, в цілому, не впливають високу позитивну оцінку дисертації. За своєю актуальністю, ступенем новизни, обґрунтованістю та практичною значущістю одержаних результатів, а також за авторськими публікаціями ця робота є внеском в розвиток вітчизняної науки в галузі кримінального процесу.

Відсутність порушення академічної доброчесності. При вивченні дисертаційного дослідження та наукових публікацій, фактів порушення академічної доброчесності не виявлено. Дисертаційна робота Камінської О.Л.

на тему «Дізнання щодо неповнолітніх у кримінальному провадженні» є актуальним, оригінальним та самостійно виконаним на високому науковому рівні дослідженням.

ВИСНОВОК

про відповідність дисертації встановленим вимогам

Дисертаційна робота О.Л.Камінської на тему «Дізнання щодо неповнолітніх у кримінальному провадженні», подана на здобуття ступеня доктора філософії, є комплексним, цілісним, завершеним науковим дослідженням. У ній отримано нові науково обґрунтовані результати, що вирізняються новизною в постановці та вирішенні питань, що стосуються дізнання щодо неповнолітніх.

За актуальністю, ступенем наукової новизни, обґрунтованістю, науковою та практичною значущістю здобутих дисертанткою результатів, дисертація відповідає спеціальності 081 Право та вимогам «Порядку підготовки здобувачів вищої освіти ступеня доктора філософії та доктора наук у закладах вищої освіти (наукових установах)», затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 23 серпня 2016 року №261 (зі змінами та доповненнями від 3 квітня 2019 року №283), наказу МОН України від 12 січня 2017 року №40 «Про затвердження Вимог до оформлення дисертації» (зі змінами від 12 липня 2019 року) і Порядку присудження ступеня доктора філософії та скасування рішення разової спеціалізованої вченої ради закладу вищої освіти, наукової установи про присудження ступеня доктора філософії (постанова Кабінету Міністрів України від 12 січня 2022 року №44), а її авторка – Камінська Олександра Леонідівна – на підставі прилюдного захисту заслуговує на присудження ступеня доктора філософії з галузі знань 08 Право зі спеціальності 081 Право.

Рецензент:

завідувач кафедри кримінального процесу

Національної академії внутрішніх справ

доктор юридичних наук, доцент

Марк МАКАРОВ

ПРИВІТНИЙ ФАХІВЕЦЬ
ВІСЛІЛУ ПЕРСОНАЛУ
А. ШЕЛЕСТИНСЬКИЙ